

## СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫЯ ВЫДАННІ ЯНКІ ПАЧОПКІ (1890–1977)

Янка Пачопка (1890–1977) належыць да плеяды беларускіх дзеячаў, якія былі абуджаны і натхнёны да працы «Нашай Ніва». Разнастайнасць яго дзейнасці ўражае – паэт, перакладчык, выдавец, рэлігійны праваслаўны дзеяч, фалькларыст, аграном. Творчая і навуковая спадчына Янкi Пачопкі налічвае 7 выданняў (з іх 5 на сельскагаспадарчую тэматыку), газету «Праваслаўны беларус» (1925–1927), рэдактарам-выдаўцом якой ён з’яўляўся, пераклады, у тым ліку выданне «Апавяданні аб жывёлах» прафесара Ю. Вагнера [1], вершы, фальклорныя матэрыялы і матэрыялы сельскагаспадарчай тэматыкі ў разнастайных перыядычных выданнях («Саха», «Заранка», «Наша Ніва», «Беларуская крыніца», «Маланка», «Беларускі дзень», «Савецкая Беларусь» і інш.).

Сельскагаспадарчая тэматыка мела непасрэдную сувязь з яго прафесійнай дзейнасцю – у 1914 г. Я. Пачопка скончыў Варанецкую ніжэйшую сельскагаспадарчую школу, а пасля курсы па жывёлагадоўлі і малочнай гаспадарцы пры Віленскім таварыстве сельскай гаспадаркі. Першыя сельскагаспадарчыя матэрыялы Я. Пачопкі з’явіліся яшчэ падчас яго вучобы на старонках часопіса «Саха». У № 15 (1913 г.) пад псеўданімам Янка Башкір быў надрукаваны тэкст «Як згадаць вагу сьвіной тушы па абмерам» [8, с. 12], а ўжо ў № 18 пад сапраўдным прозвішчам – матэрыял «Што такое пладазьмен» [9, с. 9–12].

У 1923 г. у Вільні праз «Беларускае выдавецкае таварыства» выйшла першае асобнае выданне Я. Пачопкі – «Пчола і як іх разводзіць у рамавых вуллях» [5]. Гэта выданне мела 190 старонак, было добра ілюстравана і падзялялася на наступныя раздзелы: «Жыццё і звычэй пчолаў», «Хваробы і ворагі пчолаў», «Пчальнік», «Вулей, будова яго і сістэмы», «Пчалярскія прылады», «Дагляд за пчоламі» (па сезонах) і «Прадукты пчалярства». Малюнкi для гэтага выдання вылучаюцца сваёй якасцю і дэталізацыяй, іх рыхтаваў сябар Я. Пачопкі Язэп Драздовіч (1888–1954), верагодна, што ён мог дапамагаць у афармленні і іншых выданняў.

У некаторых месцах «Пчолаў...» прысутнічаюць запазычання з выдання Генрыка Бэты «Рсалина – żywiolka malaja, a karysci daję

малога» (Пецярбург, 1911 г.) [10]. Асабліва гэта бачна ў раздзеле «Прадукты пчалярства»: тут супадае значная колькасць рэцэптаў («Старасвецкі мёд», «Вішняк», «Мядовае піва») і іх чарговасць. Гэта, аднак, не зніжае навуковай вартасці выдання, большая частка матэрыялу з’яўляецца арыгінальнай.

Разглядаючы розныя сістэмы вулляў, Я. Пачопка не аддае аўнай перавагі асобнаму віду, пакідаючы магчымасць выбара чытачу. Маюцца тут і праекты мадэрнізацыі борцей для тых, хто не меў магчымасці зрабіць ці купіць рамачны вулей. Актуальнай застаецца характарыстыка розных парод пчолаў, якія былі распаўсюджаны ў той час на тэрыторыі Беларусі. Іх аўтар ацэньвае па двух крытэрыях – працавітасць і агрэсіўнасць. На першым месцы – каўказскія пчола, затым ідуць крайнскія (карніка) і лігурыскія (італьянскія), а вось кіпрскія адзначаюцца як самыя агрэсіўныя [5, с. 18]. Для паспяховай пчалярскай дзейнасці Я. Пачопка лічыў неабходным вядзенне адмысловай пчалярскай кнігі з назіраннямі за пчоламі і фіксацыяй усіх працэсаў. Гэта прынясе карысць не толькі самому пчаляру, але і будучым пакаленням [5, с. 85].

Газета «Воля народу» ў 1923 г. выдае яшчэ адну працу Я. Пачопкі – «Малочная карова: як яе выбраць, карміць і даглядаць» [4]. Выданне ўтрымлівала агляд розных парод кароў («галяндэрскай», «швейцарскай», «ангельскай»), парады па выбары добрай каровы [4, с. 4–5]. Адзначалася, што вызначэнне ўзросту каровы да 10 год магчыма па зубках, затым па наростах на рагах, якія з’яўляюцца пасля кожнага ацёла [4, с. 13]. Маюцца тут характарыстыка ежы (сырыя і цэлыя буракі і морква паляпшаюць якасць малака, бульба спрыяе нарастанню сала), нормы кармлення і іх карэкцыя для павышэння надояў, умовы ўтрымання жывёлы. Карысным для гаспадароў з’яўляецца календар цельнасці кароў [4, с. 82–83]. Ёсць тут і цікавая інфармацыя аб селекцыйнай працы. Напярэдадні Першай сусветнай вайны на Віленшчыне спрабавалі вывесці мясцовую пароду кароў, якія былі рудымі, з тонкімі закручанымі ў сярэдзіну рагамі, доўгім – да зямлі – хвостом, мелі асаблівую карабаціну на ілбе і давалі малако 5% тлустасці. Распаўсюджаных сёння чорна-пярэстых кароў Я. Пачопка называе «мешанкамі», як вынік змешвання мясцовых і галандскіх [4, с. 8–9].

У тым жа 1923 г. у Мінску выйшла кніга Я. Пачопкі «Як узгадаваць і даглядаць сад» [7]. Наклад выдання склаў 10 тыс. асобнікаў. У адрозненні ад віленскіх выданняў яна мела невялікі беларуска-

рускі тэрміналагічны слоўнік. Таксама ў тэксце прысутнічаюць некаторыя рускія назвы гатункаў яблык: «Папярэўка або Паненка (налив белый)» [7, с. 55]. У кнізе разглядаліся пытанні будовы дрэва, падрыхтоўкі месца для саду, правілы вырошчвання дрэўцаў з сям'яна, прышчэпвання і абрэзкі саду. Прыкладаецца і замалёўка працоўнага інвентару садавода: садовы нож, нож для прышчэпвання вочкам, скрабалка, пырскаўка, садовыя нажнічкі і пілка. Народныя прыметы, звязаныя з пасадкай дрэў – садзіць не раней за «Жывую Радаўніцу» (панядзелак напярэдадні Радаўніцы) вясной і тады, калі пачнуць жаўцець лісты восенню – крытыкуюцца як ненадзейныя [7, с. 28]. Пералічваюцца і традыцыйныя для Беларусі гатункі садавіны, некаторыя з якіх да нашага часу не захаваліся – груша *Сапаяжанка*, яблык *Калмыкі* і інш. [7, с. 56–57]. Асобна разглядаюцца пытанні ягадных раслін. Пры гэтым аўтар тлумачыць розніцу паміж «смародзінай» і «парэчкамі». Першая мае ягады чорнага колеру, другая – чырвонага ці белага [7, с. 64]. Адзначаліся асаблівасці дагляду агрэсту, суніц і малін. Пры гэтым апошнія маглі разводзіцца з лясных саджанцаў і пры добрым наглядзе нічым не саступалі садовым гатункам [7, с. 64].

Выданне «Гародніцтва: як трэба гаспадарыць на агародзе, каб мець добрае варыва» пабачыла свет у 1925 г. у Вільні пры дапамозе Беларускага выдавецкага таварыства [3]. Гародніцтва традыцыйна лічылася дадатковым, пераважна жаночым заняткам. Я. Пачопка раіў надаваць гародніцтву большую ўвагу, каб забяспечыць сябе карыснымі прадуктамі. Для агарода найбольш прыдатным лічыўся надзел з невялікім спадам, каб вада не застоівалася, рэкамендавалася выкарыстоўваць угнаенні і сістэму севазвароту (прыводзіцца прыкладная схема, разлічаная на тры гады – 1925–1927 – з падзелам агарода на тры кавалкі зямлі), адвесці невялікі надзел пад рассаднік [3, с. 17–19]. Сярод сельскагаспадарчых культур разглядаюцца капуста, рэдзька і радыс, морква, рэпа, бруква («*грызсына*»), агуркі, памідоры, салата, цыбуля, буракі, гарбузы, бульба, боб і фасоль («*шалбабон*»), цыкорыя. Адметна, што значная колькасць гатункаў гародніны, што апісвае Я. Пачопка, захоўвае папулярнасць і сёння: капуста *Брауншвейгская*, морква *Нантская*, рэпа *Пятроўская*, агуркі *Мурамскія*. Ёсць тут і інфармацыя аб шкодніках агарода: мядзведка («*турок*»), вусені і інш. [3, с. 30–31]. Апісвае Я. Пачопка і дзіўнаваты звычай, што быў пашыраны па вёсках, сеяць насенне на капусту, пырскаючы яго з роту [3, с. 33].

У 1927 г. Я. Пачопка пачынае супрацоўнічаць з часопісам Ф. Умястоўскага «Беларускі дзень», які меў рэпутацыю палонафільскага выдання і вітаў палітыку Ю. Пілсудскага [2, с. 112]. У № 33–38 за 1927 г. тут друкуюцца яго матэрыялы «Як выбраць добрага гаспадарскага каня». Што прымусіла Я. Пачопку да сувязі з такой сумнеўнай групоўкай дакладна невядома, тым больш, што ў той час Я. Пачопка быў членам рэдакцыі сатырычнага часопіса «Маланка», які меў выразна прабеларускую пазіцыю, але аб тым, што супрацоўніцтва было не выпадковай акцыяй сведчыць тое, што менавіта выдавецтва Беларускай радыкальнай народнай партыі Ф. Умястоўскага выдала ў 1928 г. тыя матэрыялы ў выглядзе асобнага выдання. Брашура «Як выбраць добрага каня» мела кішэнны фармат, была аднесена да катэгорыі «Папулярная Народная Бібліятэка. Серыя Гаспадарчыя» і атрымала парадкавы нумар 1. Наклад выдання склаў 2000 асобнікаў. Акрамя імя і прозвішча аўтара, як у папярэдніх выданнях, тут пазначалася і яго прафесія – «аграном Янка Пачопка» [6]. Тут ішла гаворка аб тым, на якія хітрыкі ідуць «барышнікі, цыганы і канакрады», каб прадаць хворую ці старую жывёлу [6, с. 1]. Тры асноўныя якасці добрага каня, згодна з Я. Пачопкам, гэта «здараўе, шпаркасць ног і тэмперамент» [6, с. 30]. У першую чаргу, трэба было звярнуць увагу на прапорцыі: вышыня і даўжыня тулава каня павінны складаць прыкладна дзве з паловай галавы, а чым шырэйшыя грудзі, тым больш спрытны і вынослівы будзе конь. А вось ногі павінны быць моцнымі і крывымі, бо тонкія ногі не толькі слабыя, але яшчэ і «надта непрыгожыя» [6, с. 27]. Падрабязна апісаны (з замалёўкамі) віды коньскіх зубоў, як галоўнага індикатара вызначэння ўзросту жывёлы, хоць і не самага дакладнага. Да пяці гадоў у каня вырастаюць усе зубы, а пасля ўзрост можна вызначыць толькі ўмоўна, па ступені іх сточвання. Пазначалася і небяспечная для каня і яго гаспадара хвароба «*насацізна*», сімптомамі якой былі навялічаныя жалёзы і гной з ноздраў [6, с. 16]. Грунтоўная інструкцыя па выбары каня і падрабязныя апісанні метадыкі падману маглі спадабацца не толькі пакупнікам, але і не зусім чэсным прадаўцам.

Напрыканцы 1928 г. Я. Пачопка вяртаецца ў родную в. Летнікі на Глыбоччыне. Спыненне актыўнай выдавецкай дзейнасці, верагодна, стала вынікам рэпрэсій польскіх улад – спыніўся выпуск «Маланкі», быў арыштаваны і асуджаны сябар Я. Пачопкі паэт Міхась Машара (1902–1976). З цягам часу ў Летніках фарміруецца творчы гурток, у

які ўваходзілі Я. Пачопка, М. Машара і Я. Драздовіч, які захоўваў у хаце Пачопкі свае рэчы. Пры савецкай уладзе Я. Пачопка працаваў аграномам, з 1958 г. – на пенсіі. Памёр 26 мая 1977 г., пахаваны на могілках в. Малінаўка Глыбоцкага раёна.

Сельскагаспадарчыя выданні Янкі Пачопкі ахоплівалі розныя сферы гаспадарання і спрыялі пашырэнню сельскагаспадарчых ведаў у сялянскім асяроддзі. Іх мэтай было стварэнне ўмоў для эфектыўнага гаспадарання і павышэнне сялянскага дабрабыту. Калі добрыя конь і карова былі неабходнасцю, то садоўніцтва і пчалярства дазвалялі атрымліваць дадатковы даход. Некаторыя аспекты гаспадарчых парадаў Пачопкі актуальны і сёння, частка інфармацыі дае ўяўленне аб узроўні навуковых ведаў стагоддзе таму і гаспадарчых звычках сялян. Асаблівасці мастацкага афармлення робяць гэтыя выданні цудоўным узорам беларускай кніжнай культуры XX ст.

#### ЛІТАРАТУРА

1. Вагнэр, Ю. Апавяданні аб жывёлах / прафесара Ю. Вагнэра. – Вільня : «Віленскае выдавецтва» Б. А. Клецкіна, Беларускі аддзел, 1923. – 69 с.
2. Горны, А. С. Дзейнасць паланафільскай групы Ф. Умястоўскага і Беларускай радыкальнай народнай партыі ў Заходняй Беларусі (1927–1928 гг.) / А. С. Горны // Гістарычныя шляхі, узаемадзеянне і ўзаемаўплывы беларускага народа і суседзяў : зб. навук. арт. – Гомель : ГДУ ім. Ф. Скарыны, 2014. – С. 111–115.
3. Пачопка, Я. Гародніцтва: як трэба гаспадарыць на агародзе, каб мець добрае варыва / Янка Пачопка. – Вільня : выданне «Беларускага выдавецкага таварыства», 1925. – 54 с.
4. Пачопка, Я. Малочная карова : як яе выбраць, карміць і даглядаць / Янка Пачопка. – Вільня : выданне газеты «Воля народу», 1923. – 83 с.
5. Пачопка, Я. Пчолы і як іх вадзіць у рамавых вуллях / Янка Пачопка. – Вільня : выданне «Беларускага выдавецкага таварыства», 1923. – 190 с.
6. Пачопка, Я. Як выбраць добрага каня / Янка Пачопка. – Вільня : Выд. Белар. Радыкальнае Народнае Партыі, 1928. – 31 с.
7. Пачопка, Я. Як угадаваць і даглядаць сад / Я. Пачопка ; Народны камісарыят земляробства БССР. – Менск : Беларускае коопэрацыйна-выдавецкае таварыства «Савецкая Беларусь», 1923. – 72 с.
8. Саха. – 1913. – № 15.
9. Саха. – 1913. – № 18.
10. Bierożko, H. Pčalina – żywiolka malaja, a karysci daje mnoha / H. Bierożko. – Pieciarburh : Druk. K. Piantkouskaha, 1911. – 103 s.

Сельскохозяйственные издания Янки Почопки охватывали различные области хозяйствования (животноводство, садоводство, огородничество и пчеловодство) и способствовали расширению сельскохозяйственных знаний в крестьянской среде. Некоторые аспекты этих советов актуальны и сегодня, часть информации дает представление об уровне научных знаний столетней давности и хозяйственных привычках крестьян.

Yanka Pochopka's agricultural publications are devoted to various areas of agriculture (livestock breeding, gardening and beekeeping). His publications contributed to the development of agricultural knowledge among farmers. Some aspects of these tips are still relevant today, and some information gives an idea of the level of scientific knowledge a century ago and farming habits of peasants.

Нарижная О.В. (Керчь)

#### ИСТОРИЯ НА СТРАНИЦАХ. КОЛЛЕКЦИЯ КНИГ КЕРЧЕНСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКИ И ЕЕ ПРАВОПРЕЕМНИКОВ В ФОНДАХ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ВОСТОЧНО-КРЫМСКОГО ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО МУЗЕЯ-ЗАПОВЕДНИКА

Керченская общественная библиотека – одна из старейших на Юге России и старейшая ныне действующая публичная библиотека Крыма, отметившая в 2024 г. 190-летний юбилей. Она была основана в 1834 г. благодаря усилиям Керчь-Еникальского градоначальника Захара Семеновича Херхеулидзе и поддержке Новороссийского и Бессарабского генерал-губернатора Михаила Семеновича Воронцова [3, л. 1–5].

За всю историю существования библиотека неоднократно меняла официальное название, о чем свидетельствуют владельческие знаки на страницах изданий библиотечного фонда и ряд архивных документов. В качестве Керченской общественной библиотека работала несколько десятилетий.

Библиотекой управлял комитет, или дирекция, который возглавлял градоначальник. Собственного помещения она не имела и располагалась в съемных помещениях различных учреждений и частных домовладений. Основными источниками пополнения фонда выступали выписка книг в книжных магазинах, поступления от